

УДК 616.211.1-616-008.87]:616-097

С.А.Левицька

**АНАЛІЗ ІМУНОЛОГІЧНИХ РОЗЛАДІВ У ДІТЕЙ,
ХВОРИХ НА ГНІЙНИЙ СИНУЇТ**Кафедра дитячої хірургії та отоларингології (зав. – проф. Б.М.Боднар)
Буковинського державного медичного університету, м. Чернівці

Резюме. У 126 дітей, хворих на гнійний синуїт, проведено дослідження показників системи імунітету. Діти, в яких при імунологічному обстеженні виявлений дефіцит TCD_3^+ , TCD_4^+ лімфоцитів, зменшення ІРІ, зростання BVD_{20}^+ лімфоцитів та ЦІК, зменшення концентрації імуноглобулінів М і А, зниження фагоцитарного числа, мали підвищений ризик розвитку хронічного

синуїту. Ризик хронізації синуїту в дитини збільшується в 2-3 рази за наявності імунних порушень II і більше ступенів. Виведена формула імунних розладів при хронічних синуїтах у дітей.

Ключові слова: гнійний синуїт, діти, імунологічні розлади.

Вступ. Зниження імунологічного захисту відіграє вирішальну роль у хронізації запального процесу [9]. Порушення імунної відповіді організму спостерігаються при хронічних запальних процесах навколоносових пазух (ННП) [4, 8].

Часте виникнення хронічного синуїту (ХС) у пацієнтів з імунодефіцитним станом (ВІЛ-інфекція та імуносупресії іншої етіології) доводить значення імунологічних розладів у розвитку запальних захворювань ННП. Порушення імунологічних чинників захисту організму дітей сприяють розвитку хронічного запалення слизової оболонки верхніх дихальних шляхів [1].

Мета дослідження. Визначити показники системи імунітету, а також чинники і механізми неспецифічної резистентності в дітей, хворих на гнійний синуїт (ГС), виявити маркери ризику розвитку ХС у дітей.

Матеріал і методи. Проведено прогностичне когортне дослідження 126 дітей. Критерієм включення в дослідження були: стаціонарне лікування з приводу дебюту гострого гнійного запального процесу ННП. За результатами спостереження за вихідною когортою всі діти розподілені на дві групи: перша група (73 дитини), в яких протягом перших шести місяців спостереження рецидиву запального процесу ННП не виявлено; друга група (53 дитини), в яких зафіксовано рецидив ГС протягом періоду спостереження. За віковим та статевим критеріями групи порівняння зіставимі ($\chi^2=0,767$; $n=3$; $p=1,000$). Для порівняння отриманих показників з нормою сформована група із 27 практично здорових донорів.

У групах спостереження визначалися показники клітинної та гуморальної ланок системи імунітету, а також показники чинників і механізмів неспецифічної резистентності.

Для визначення інформативності змін показників системи імунітету, як можливих прогностичних чинників розвитку ХС у дітей, визначено ступінь імунологічних розладів (СІР) кожного імунологічного показника [3]. За наявності імунної недостатності показник був негативним числом, значення показника зі знаком «+» свідчило про гіперфункцію імунної системи. Значення

результату, що знаходилося в межах 1-33 %, відповідало I ступеню імунологічних розладів, 34-66,7 % – II ступеню, більше 66,7 % – III ступеню імунологічних розладів.

Для комплексної оцінки імунних порушень у дітей обстежуваних груп визначався коефіцієнт діагностичної цінності, що дозволяє з врахуванням середніх величин параметрів та їх дисперсії відібрати показники, що відрізняються від норми в найбільшому ступені [2]. За допомогою коефіцієнта діагностичної цінності виявляли ключові параметри імунних порушень, а також на його основі отримали формулу розладів імунної системи, що включає три найбільш інформативних показники [5].

Статистична обробка отриманих результатів проводилася за допомогою програми Statistica-6. Критерієм оцінки справедливості нульової гіпотези обрано непараметричний χ^2 [6]. Ідентифікація досліджуваного показника як маркера ризику оцінювалася методами клінічної епідеміології за результатами обчислення відношення шансів [7].

Результати дослідження та їх обговорення. При проведенні клінічно-імунологічного обстеження в дітей другої групи виявлена недостатність клітинної імунної відповіді, про що свідчило зниження загального пулу TCD_3^+ лімфоцитів, кількості регуляторних субпопуляцій TCD_3^+ лімфоцитів з переважним дефіцитом TCD_4^+ клітин, зниження імунорегуляторного індексу (табл. 1).

Гуморальна імунна відповідь в дітей в групі, де зафіксовано рецидив ГС, характеризувалася зростанням BVD_{20}^+ лімфоцитів, зниженням концентрації IgM, IgA в периферичній крові. Зростання кількості циркулюючих імунних комплексів свідчило про напруженість гуморальної імунної відповіді (табл. 1).

При дослідженні показників чинників і механізмів неспецифічного протиінфекційного захисту організму виявлене зниження титру природних антитіл, фагоцитарної активності та фагоцитарного числа, зростання кількості О-лімфоцитів у дітей другої групи (табл. 1). Зниження НСТ-тесту в дітей другої групи свідчить про зниження бактеріцидної активності фагоцитувальних клітин.

Таблиця 1

Показники системи імунітету у хворих досліджуваних груп (M±m)

№ п/п	Показник	Перша група (n=73)		Друга група (n=53)		Контроль (n=27)	
		1	2	3	4	5	6
1.	TCD ₃ ⁺	58,22±0,60 1-2*	33,46±0,24 2-3*	65,00±0,08			
2.	TCD ₄ ⁺	37,17±0,59 1-2*	17,91±0,18 2-3*	43,35±0,57			
3.	TCD ₈ ⁺	21,09±0,13 1-2*	15,52±0,13 2-3*	20,76±0,32			
4.	IPI	1,79±0,03 1-2*	1,17±0,01 2-3*	2,09±0,01			
5.	BCD ₂₀ ⁺	22,87±0,59 1-2*	36,93±0,34 2-3*	14,71±0,22 1-3*			
6.	IgM	1,23±0,01 1-2*	0,87±0,01 2-3*	1,37±0,04			
7.	IgG	10,74±0,16 1-3*	10,59±0,19 2-3*	14,90±0,10			
8.	IgA	1,93±0,02 1-2*	0,52±0,01 2-3*	2,22±0,08 1-3*			
9.	ЦК	87,52±0,49 1-2*	153,49±1,91 2-3*	89,24±0,71			
10.	О-лімфоцити	19,09±0,12 1-2*	29,64±0,23 2-3*	19,71±0,24			
11.	Титр природних антитіл	4,48±0,01 1-2*	2,90±0,04 2-3*	4,12±0,33			
12.	Титр комплементу	0,050±0,001	0,049±0,001	0,041±0,003			
13.	Фагоцитарна активність	83,77±0,29 1-2*	65,43±0,26 2-3*	83,24±0,62			
14.	Фагоцитарне число	6,45±0,05 1-2*	2,77±0,03 2-3*	7,00±0,15			
15.	Спонтанний НСТ-тест	12,61±0,09 1-2*	10,00±0,03 2-3*	12,64±0,66			

Таблиця 2

Параметри імунних порушень

№ п/п	Показник	Дослідна група (n=73)		Контроль (n=53)		CIP	K
		M ₁	δ ₁	M ₂	δ ₂		
1.	TCD ₃ ⁺	33,46	3,53	65,00	10,23	48,52%	-7,43
2.	TCD ₄ ⁺	17,91	2,62	43,35	10,13	58,69%	-8,61
3.	TCD ₈ ⁺	15,52	1,94	20,76	2,27	25,24%	-3,40
4.	IPI	1,17	0,21	2,09	0,54	44,02%	-0,72
5.	BCD ₂₀ ⁺	36,93	4,88	14,71	10,12	60,17%	3,96
6.	IgM	0,87	0,17	1,37	0,21	36,50%	-0,28
7.	IgG	10,59	2,72	14,90	2,66	28,93%	-6,72
8.	IgA	0,52	0,22	2,22	0,38	76,58%	-0,23
9.	ЦК	153,49	27,68	89,24	8,41	41,86%	26,07
10.	О-лімфоцити	29,64	3,29	19,71	2,09	33,50%	3,06
11.	Титр природних антитіл	2,90	0,54	4,12	0,24	29,61%	-0,57
12.	Фагоцитарна активність	65,43	3,86	83,24	4,87	21,40%	-4,34
13.	Фагоцитарне число	2,77	0,48	7,00	0,83	60,43%	-0,43
14.	Спонтанний НСТ-тест	10,00	1,35	12,64	0,55	20,89%	-1,61

Примітка. CIP – ступінь імунних розладів, K – коефіцієнт діагностичної цінності

Таблиця 3

Частота імунологічних розладів серед груп спостереження

Фактор	Перша група (n=73)	Друга група (n=53)	Статистична обробка
Зменшення TCD ₃ ⁺	4	24	$\chi^2=79,60$; $p<0,01$
Зменшення TCD ₄ ⁺	8	24	$\chi^2=80,29$; $p<0,01$
Зменшення TCD ₈ ⁺	18	11	$\chi^2=1,54$; $p>0,01$
Зменшення ІРІ	7	16	$\chi^2=33,50$; $p>0,01$
Збільшення BCD ₂₀ ⁺	18	19	$\chi^2=6,38$; $p=0,01$
Зменшення ІgM	26	24	$\chi^2=5,04$; $p>0,01$
Зменшення ІgA	7	35	$\chi^2=168,69$; $p<0,01$
Збільшення ЦІК	11	19	$\chi^2=28,09$; $p<0,01$
Збільшення О-лімфоцитів	11	13	$\chi^2=7,79$; $p=0,01$
Зменшення титру природних антитіл	10	24	$\chi^2=55,91$; $p<0,01$
Зменшення фагоцитарної активності	15	19	$\chi^2=14,38$; $p<0,01$
Зменшення фагоцитарного числа	11	29	$\chi^2=89,11$; $p<0,01$
Зменшення НСТ-тесту	18	19	$\chi^2=5,83$; $p>0,01$

Таблиця 4

Результати імунологічного обстеження як прогностичні фактори розвитку хронічного синуситу у дітей

№	Маркер ризику	CER	EER	ARR	IOR	NNT
1.	Зменшення TCD ₃ ⁺	0,39	0,86	-0,47	9,61	2,13
2.	Зменшення TCD ₄ ⁺	0,31	0,71	-0,40	4,33	2,5
3.	Зменшення TCD ₈ ⁺	0,44	0,37	0,07	0,75	14,29
4.	Зменшення ІРІ	0,36	0,69	-0,33	3,96	3,03
5.	Збільшення BCD ₂₀ ⁺	0,38	0,51	-0,13	1,70	7,69
6.	Зменшення ІgM	0,38	0,48	-0,10	1,51	10,00
7.	Зменшення ІgA	0,22	0,83	-0,61	17,31	1,64
8.	Збільшення ЦІК	0,36	0,63	-0,27	3,03	3,70
9.	Збільшення О-лімфоцитів	0,39	0,55	-0,16	1,91	6,25
10.	Зменшення титру природних антитіл	0,32	0,69	-0,37	4,73	2,70
11.	Зменшення фагоцитарної активності	0,37	0,56	-0,19	2,17	5,26
12.	Зменшення фагоцитарного числа	0,28	0,73	-0,45	6,95	2,22
13.	Зменшення НСТ-тесту	0,39	0,50	-0,11	1,56	9,09

Примітка. EER – частота ХГС серед дітей, на яких діяв фактор; CER – частота ХГС серед дітей, в яких дії фактора не було; ARR – зниження абсолютного ризику; IOR – відношення шансів; NNT – число дітей, яких необхідно піддати дії фактора ризику для отримання одного випадку захворювання

У дітей другої групи встановлена імунна недостатність показників клітинної ланки імунної відповіді: зниження рівнів TCD₃⁺ і TCD₄⁺ лімфоцитів відповідно II ступеню імунних розладів, зниження концентрації TCD₈⁺ клітин відповідно I ступеню імунних розладів та зменшення ІРІ відповідно II ступеню імунних розладів (табл. 2).

При аналізі змін гуморальної ланки системного імунітету в дітей другої групи виявлено збільшення рівнів BCD₂₀⁺ лімфоцитів відповідно II ступеню імунних розладів (табл. 2) на фоні значного дефіциту імуноглобулінів класів М, G, А. У той же час рівень ЦІК у крові в дітей другої групи вірогідно вищий і свідчив про II ступінь імунних розладів.

Аналіз показників чинників і механізмів неспецифічного протиінфекційного захисту організ-

му засвідчив зниження активності фагоцитозу в дітей другої групи (табл. 2), що проявилось зменшенням фагоцитарного числа відповідно II ступеню імунних розладів, у той час як аналіз фагоцитарної активності, титру природних антитіл та НСТ-тест виявив I ступінь імунних розладів (табл. 2).

Враховуючи, що I ступінь імунних розладів показників може трактуватися як варіант норми [3], відображенням імунної недостатності чи гіперфункції імунної системи були показники, які виявили II і III ступінь імунних розладів.

Таким чином, найбільші зміни в дітей, в яких протягом періоду спостереження мало місце формування ХС, виявлені в клітинній імунній відповіді. З чотирьох досліджуваних показників клітинної ланки імунітету три (рівень TCD₃⁺ і

TCD₄⁺ лімфоцитів, IPI) свідчили про імунну недостатність II ступеня (табл. 2).

З показників гуморальної ланки імунітету в дітей другої групи II ступінь імунних розладів встановлений для рівнів BCD₂₀⁺ лімфоцитів, ЦІК з направленням у бік активації їх продукції. Характерна імунна недостатність II ступеня щодо продукції імуноглобуліну М. Найбільший ступінь імунної недостатності (III) виявився характерним для сироваткового рівня імуноглобуліну А (табл. 2).

Для дітей другої групи характерне зниження фагоцитарного числа, яке відповідало II ступеню імунної недостатності (табл. 2), у той час як значення інших показників чинників та механізмів неспецифічної резистентності організму можна трактувати як варіант норми.

У результаті проведеного дослідження виведено формулу розладів імунної системи в дітей із ХС: $(\text{ЦІК})_2^+(\text{TCD}_4^+)_2^-(\text{TCD}_3^+)_2^-$.

Для визначення можливих прогностичних чинників розвитку ХС у дітей серед показників системного імунітету, а також чинників і механізмів неспецифічної резистентності організму, визначена частота знаходження II і вищого ступенів імунних розладів показників у дітей першої і другої груп (табл. 3).

Виявлені відмінності в розподілі імунологічних показників серед груп спостереження дозволили припустити, що дефіцит або підвищений рівень певних показників системного імунітету, а також чинників і механізмів неспецифічної резистентності організму може бути прогностичним щодо розвитку ХС у дитини. Проведення аналізу показників з використанням методів клінічної епідеміології (табл. 4) дозволило стверджувати, що найбільший ризик формування хронічного вогнища інфекції в ННП мають діти зі зменшенням концентрації сироваткового імуноглобуліну А відповідно II ступеню імунних розладів (IOR=17,31), зменшенням рівня TCD₃⁺ лімфоцитів (IOR=9,61), а також фагоцитарного числа (IOR=6,95).

Зменшення рівня TCD₄⁺ клітин (IOR=4,33), титру природних антитіл (IOR=4,73) мало дещо менше значення як чинник прогнозу розвитку ХС у дітей (табл. 4).

Висновки

1. Діти, в яких при імунологічному обстеженні виявляється дефіцит TCD₃⁺ і TCD₄⁺ лімфоцитів, зменшення IPI, зростання BCD₂₀⁺ лімфоцитів та ЦІК, зменшення концентрації імуноглобулінів М і А, зниження фагоцитарного числа мають підвищений ризик розвитку хронічного синуситу.

2. Формулою розладів імунної системи в дітей із хронічним синуситом є $(\text{ЦІК})_2^+(\text{TCD}_4^+)_2^-(\text{TCD}_3^+)_2^-$.

3. Ризик хронізації синуситу в дитини збільшується в 2-3 рази за наявності імунних порушень II і вищого ступенів, що проявляються зменшенням імуно-регуляторного індексу (IOR=3,96), зростанням рівня циркулюючих імунних комплексів (IOR=3,03) та зменшенням фагоцитарної активності (IOR=2,17).

Перспективи подальших досліджень. Вивчення імунологічних порушень при лікуванні дітей, хворих на ХС, дозволить покращити ефективність терапії і зменшити кількість рецидивів.

Література

1. Изучение взаимосвязи между иммуногистохимическими показателями аденоидных вегетаций и клиническим состоянием часто болеющих детей / П.Ю. Амирова, Ю.А. Джамалудинов, М.З. Саидов [и др.] // Вестн. отоларингол. – 2007. – № 1. – С. 12-15.
2. Горелик А.Л. Методы распознавания / А.Л. Горелик, В.А. Скрипкин. – М.: Высш. школа, 1984. – 219 с.
3. Немедикаментозная иммунокоррекция / [Земсков А.М., Земсков В.М., Сергеев Ю.В., Караулов А.В.]. – М.: Нац. акад. микологии, 2002. – 264 с.
4. Ковалёва Л.М. Некоторые показатели общего и местного иммунитета у детей с кондуктивной формой тугоухости и наличием хронического гайморита / Л.М. Ковалёва, М.В. Дроздова, А.В. Полевщиков // Ж. ушных, носовых и горловых болезней. – 1997. – № 3. – С. 23-28.
5. Иммунный статус, принципы его оценки и коррекции иммунных нарушений / [Передерий В.Г., Земсков А.М., Бычкова Н.Г., Земсков В.М.]. – К., 1995. – 211 с.
6. Стентон Г. Медико-биологическая статистика / Гланц Стентон; [пер. с англ. Ю.А.Данилова]. – М.: Практика, 1999. – 459 с.
7. Флетчер Р. Клиническая эпидемиология. Основы доказательной медицины / Флетчер Р., Флетчер С., Вагнер Э.; пер. с англ. Ю.Б. Шевелева. – М.: МедиаСфера, 3-е изд., 2004. – 352 с., ил.
8. Muhamadiev N.Q. The role of kallikrein-kinin system in the immune response of nasal papilloma and adventitious sinusitis / N.Q. Muhamadiev, B.B. Mahmudov // Biophysical J. – 2009. – Vol. 96, Issue 3, Suppl. 1. – P. 441a.
9. Lymphocyte subsets of Maxillary Mucosa in Chronic Inflammation / R. Nichimoto, K. Ukai, T. Harada [et al.] // Acta otolaryng. – 1980. – Vol. 89, № 3-4. – P. 291-296.

АНАЛИЗ ИММУННЫХ НАРУШЕНИЙ У ДЕТЕЙ С ГНОЙНЫМ СИНУИТОМ

С.А.Левицкая

Резюме. У 126 детей с гнойным синуситом проведено исследование показателей системы иммунитета. Дети, у которых при иммунологическом исследовании выявлен дефицит TCD₃⁺, TCD₄⁺ лимфоцитов, уменьшение ИПИ,

увеличение уровня BCD_{20}^+ лимфоцитов и ЦИК, уменьшение концентрации иммуноглобулинов М и А, снижение фагоцитарного числа, имели повышенный риск развития хронического синусита. Риск хронизации синусита у ребенка увеличивается в 2-3 раза при наличии иммунных нарушений II и больше степени. Выведена формула иммунных расстройств при хронических синуситах у детей.

Ключевые слова: гнойный синусит, дети, иммунологические нарушения.

ANALYSES OF IMMUNE DISTURBANCES IN CHILDREN AFFLICTED WITH PURULENT SINUSITIS

S.A.Levytska

Abstract. An analysis of the indices of the immune system has been carried out in 126 children afflicted with purulent sinusitis. Children with a deficit of TCD_3^+ , TCD_4^+ lymphocytes with a decrease of IRI, an increase of the level of BCD_{20}^+ lymphocytes and CIC, a decrease of the concentration of immunoglobulins M and A, a decrease of the phagocytic number revealed as a result of an immunologic study had a high risk of the development of chronic sinusitis. A risk of sinusitis chronicity in a child increases 2-3 times in case of the presence of immune disturbances of the 2nd and higher degrees. A formula of immune disturbances in case of chronic sinusitis in children has been deduced.

Key words: purulent sinusitis, children, immune disturbances.

Bukovinian State Medical University (Chernivtsi)

Рецензент – проф. І.Й.Сидорчук

Buk. Med. Herald. – 2010. – Vol. 14, № 4 (56). – P. 58-62

Надійшла до редакції 11.02.2010 року

© С.А.Левицька, 2010

Науково-практична конференція
з міжнародною участю

**“Досягнення та перспективи експериментальної
та клінічної ендокринології”
(Десяті Данилівські читання)**

24-25 лютого 2011 року
м. Харків

Адреса оргкомітету:

Харківський національний медичний університет МОЗ України
проспект Леніна, 4, корпус “Б”
м. Харків, 61022
тел. (057) 700-45-39, 700-45-38